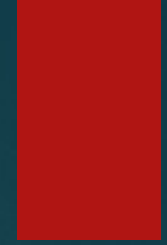
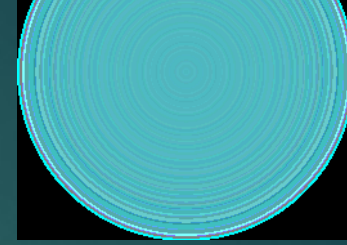

Epigrafika

Pojem

Epigrafé (řec.) = nápis

Epigraphy (angl.)

Epigraphik resp.
Inschriftenkunde (něm.)

Definice

- ▶ Tradiční definice: nápis (ř. epigrafé, lat. inscriptio) – text, který je zhotovený na trvalých látkách jako např. kámen, kov apod. Nápisu je vlastní monumentalita nebo plastičnost (reliéfní provedení) a v zásadě nebyl nápis vytvořený školeným písařem.
- ▶ Ale také: nápisy na relativně málo trvalých látkách (např. řezy do kůže), nápisy, které nejsou monumentální (např. drobné ryté graffiti v omítce), a také nápisy, které nezasahují nad či pod povrch (např. nápisy na nástěnných malbách).
- ▶ **Paleografické texty v užším slova smyslu** (např. úřední a literární texty na papyru, pergamenu nebo papíru) ... X ... **epigrafický text.**

Čtyři kroky odlišení paleograf. a epigraf. textu:

- ▶ A) tvůrce nápisu vykonává podobný pohyb rukou jako při paleografickém zápisu (nástroj: pero, olůvko, štětec, stylus, křída apod.), ale jiná psací látka, podklad (např. malované nápisy na nástěnných malbách; nebo texty na voskových tabulkách).
- ▶ B) tvůrce vykonává podobný pohyb, ale nástroj, uchopení a psací látka je jiná (např. rytí v pěsti uchopeným klínem do omítky při tvorbě graffiti na zdi).
- ▶ C) ruka tvůrce vykonává jiný pohyb jako při psaní, jinak drží psací nástroj a používá jinou psací látku (např. tesání do dřevěného trámu dlátem).
- ▶ D) vytváření sériového nápisu (např. vyražení nebo otisk pomocí matrice – vzniklé dílo není originálem ale jen kopií).

Cíl epigrafiky

- ▶ Analyzuje formální (vnější) a obsahové (vnitřní) znaky historických nápisů a jejich nosičů.

▶ **Aplikovaná epigrafika:** správně interpretovat a zařadit nápisy, aby jich bylo možno použít jako spolehlivého historického pramene.

▶ **Systematická epigrafika:** sledování autonomního vývoje jednotlivých typů nápisů v jejich nejširších kulturně politických souvislostech, tzn. v nejužším kontextu k jejich nosičům či jejich zázemí, a to jak jejich vnější stránku, tak i obsah. Podobně jako **diplomatika** a **kodikologie**.

- ▶ Všeobecná epigrafika – všechny druhy nápisů.
- ▶ Speciální epigrafika – bez nápisů na sériově vyráběných nosičích (na mincích, medailích, pečetích, knižních vazbách apod.).

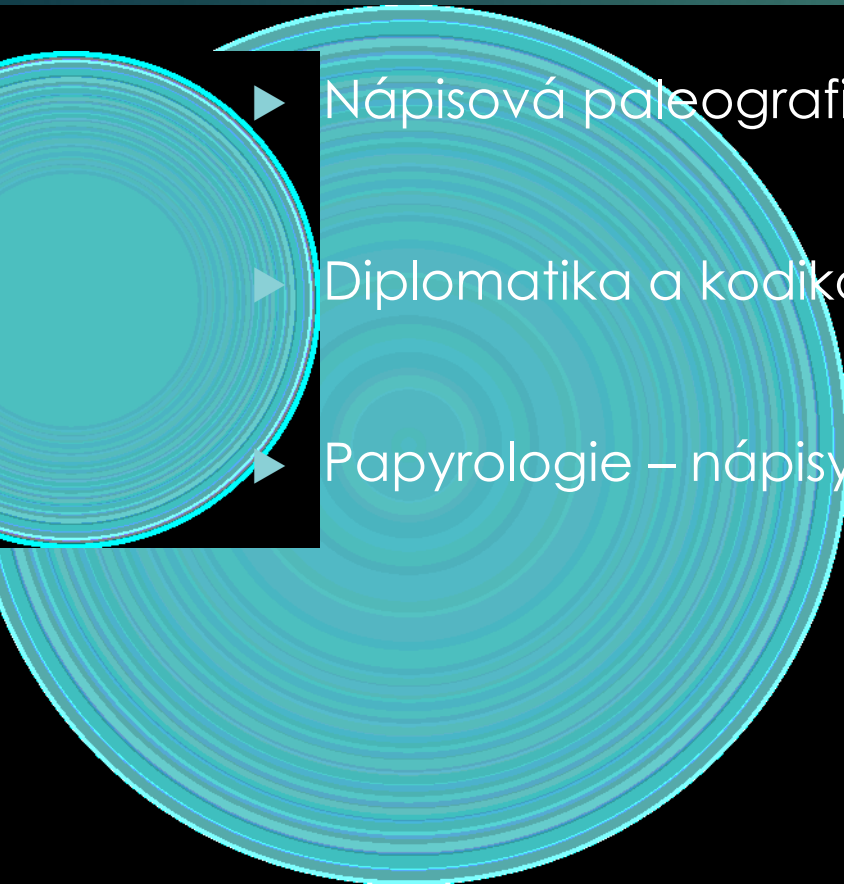
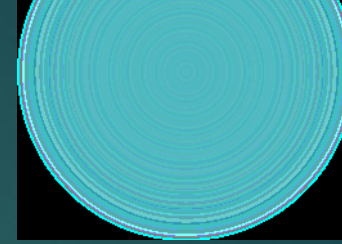
Příbuzné disciplíny

▶ Paleografie.

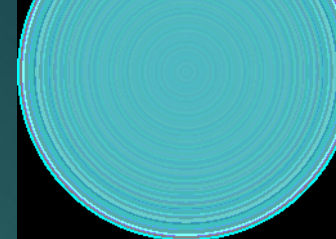
▶ Nápisová paleografie.

▶ Diplomatika a kodikologie – podobná metodika analýzy.

▶ Papyrologie – nápisy na ostrakách (hlíněných střepech).

Epigrafika podle písma

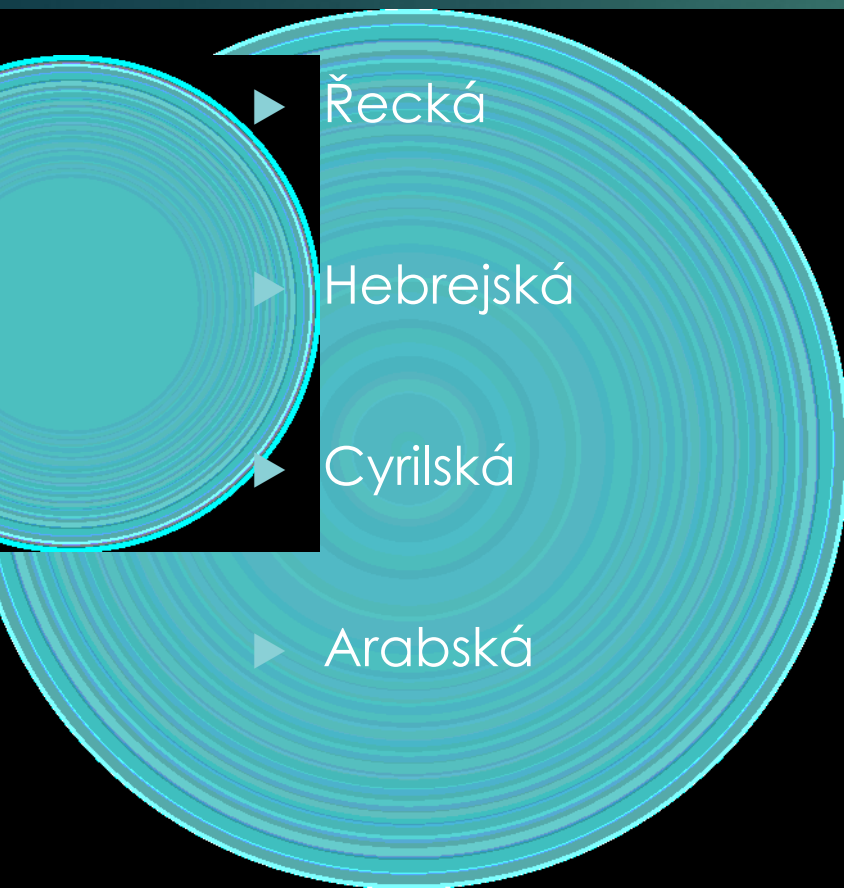
▶ Latinská

▶ Řecká

▶ Hebrejská

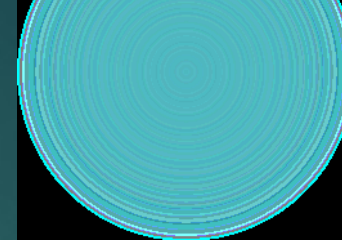
▶ Cyrilská

▶ Arabská

Latinská epigrafika

- ▶ Antická latinská epigrafika – 600 př. n. l. do 5 st. n. l.
  - ▶ Na našem území – keltské a starořímské nápisy – přelom letopočtu.
  - ▶ Raněkřesťanská epigrafika – 1. až 7. st. n. l.
- ▶ Postantická epigrafika
  - ▶ Středověká epigrafika – od ca 6. st. do ca 1450/1500.
  - ▶ Raněnovověká epigrafika – od ca 1450/1500 do 18. st.

Specifika nápisové kultury

Kvantita – v jednotlivých obdobích zpravidla nižší než počet kodexů, listin apod. (na rozdíl od starověku – větší dochování nápisů).

Vývoj forem písma – zaostával za vývojem kodikologických a diplomatických písemností.

Dochování – nápisy se mohly delší čas dochovat na kulturní periferiích.

Sociální prestiž – nejstarší nápisy na kostelích a v kláštorech.

Objednavatelé – do 12. st. výlučně církevní kruhy.

Regionální kulturní okruhy? – specifické nosiče nebo nápisy? – katalogizace podle regionů.

Terminologie

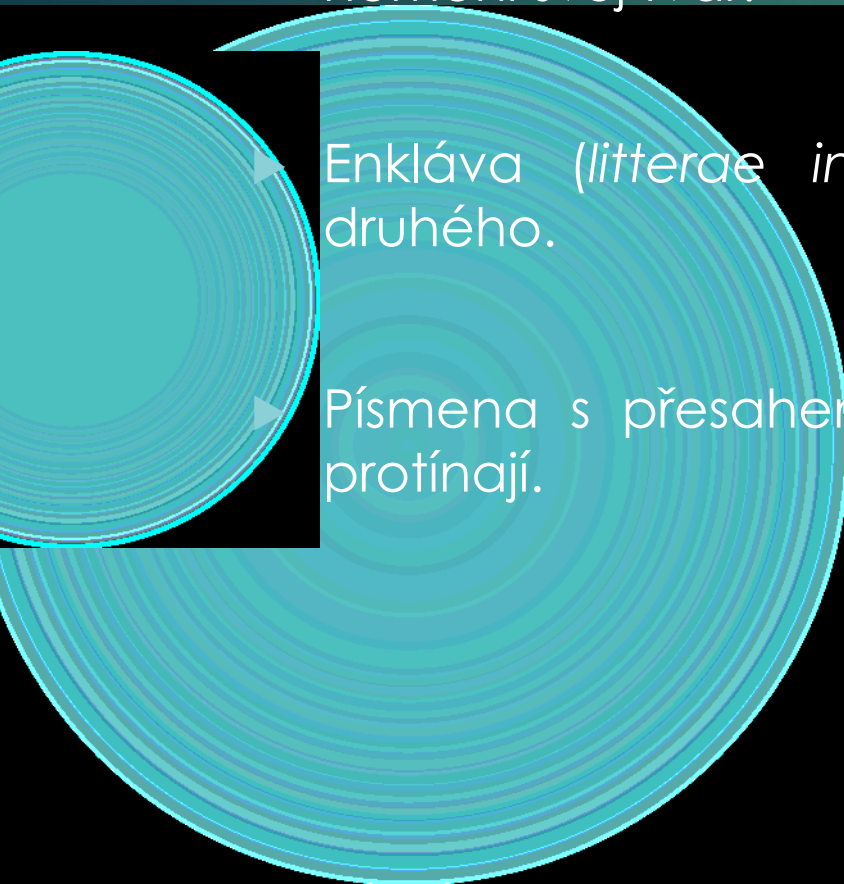
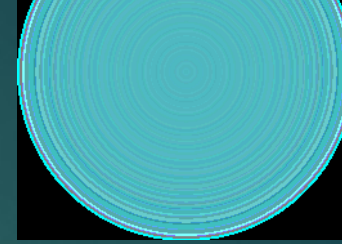
- ▶ Epigraf – vědec, který identifikuje, analyzuje a zpřístupňuje epigrafické texty.
- ▶ Epigrafický nosič – památka, na které je umístěný nápis (např. zvon, křtitelnice, lavice, zeď, náhrobní deska apod.).
- ▶ Zápis – všeobecný termín pro jakýkoliv druh textu.
- ▶ Nápis – termín pro epigrafické texty: skládá se z písmen (liter), číslic (římských nebo arabských) a pomocných znaků (interpunkční znaky, opravy, zkracovací znaménka).
- ▶ Objednavatel nápisu – osoba, která nemusí souviset s procesem realizace nápisu; pokrývá náklady.
- ▶ Autor nápisu – člověk, který vymyslel text nápisu.
- ▶ Zhotovitel nápisu – osoba, která nápis fyzicky vytvořila (kameník, malíř, tesař, řezbář, kovář, kovolijec apod.).

Terminologie

- ▶ Spojení písem (*nexus litterarum*) – části písmen se překrývají, ale nemění svůj tvar.

- ▶ Enkláva (*litterae inscriptae*) – jedno písmeno je vepsáno do druhého.

- ▶ Písmena s přesahem (*litterae intercisae*) – písmena se navzájem protínají.

Terminologie

- ▶ Devíza – textem vyjádřené rodové nebo rodinné heslo (např. *carpe diem*, nebo *memento mori*).
- ▶ Emblém – organické spojení obrazu a písma.
- ▶ Kaligram – lyrický text uspořádaný do obrázku.
- ▶ Nápisová páska – text osvětující výjev zobrazená na výtvarné památce.

A(MA) M(E)
T(E) S(EMPER) A(MAVI)

Terminologie

- ▶ Chronogram – část věty nebo celá věta, někdy heslo, v němž některá písmena mohou mít hodnotu římských číslic (I, V, X, L, C, D, M).
- ▶ Chronostich – chronogram ve formě verše.

Anno **Con**f**LIC**t**V**s,
Vbl T[hra**X** e]st **MV**
stapha **VIC**t**V**s,

TVrCICa porta r**VI**[t
nost]raq**Ve**
str**VC**ta f**VI**it (1716)

Vývoj epigrafických písem

- ▶ Archaická kapitála – 6. až 4. st. př. n. l. – nejstarší latinské nápisy (např. zlatá spona z Praeneste).
- ▶ Kanonizovaná kapitála – ca 3. st. před n. l. až 8. st. n. l. / 9. až 12. st. / 15. st. až dodnes.
  - ▶ scriptura monumentalis – poměr šířky a výšky 1:1.
  - ▶ scriptura actuariá – výška písmen jasně převažuje nad šířkou.
- ▶ Unciála – 2. až 8. st. / pro verzálky 12./13. st. až 15. st.

Nejčastější zkratky

▶ Titulatura:

- ▶ IMP – imperator
- ▶ PONT – pontifex
- ▶ CAES – caesar
- ▶ MAX – maximus

▶ Zaměstnání a původ:

- ▶ LEG – legio
- ▶ TR – tribus
- ▶ D – dominus
- ▶ MIL – miles
- ▶ NOB – nobilis

▶ Osobní jména:

- ▶ C/G – Gaius
- ▶ M – Marcus
- ▶ SP – Spurius
- ▶ P – Publius
- ▶ T – Titus

▶ Nomina sacra:

- ▶ DNS – dominus
- ▶ PBR – presbyter
- ▶ IHS – Ihesus
- ▶ EPS – episcopus
- ▶ DS – Deus

Starořímské nápisy u nás

- ▶ Římský nápis v Trenčíně (římský nápis na trenčínské hradní skále nebo trenčínský nápis).
- ▶ 179-180 n. l.
- ▶ VICTORIAE / AVGVSTORVM / EXERCITVS atd.)

Starořímské nápis y u nás

▶ Keltské mince

▶ Keramika

Středověká nápisová písmo

- ▶ Raněstředověká epigrafická písmo – 6. až 8. st. – „barbarizace“ kanonických tvarů klasické *capitalis monumentalis* – úpadek epigrafické kvality, ortografie a gramatiky.
- ▶ Nápisové písmo karlovského období – 9. st.
  - ▶ Raněstředověká kapitála/majuskula.

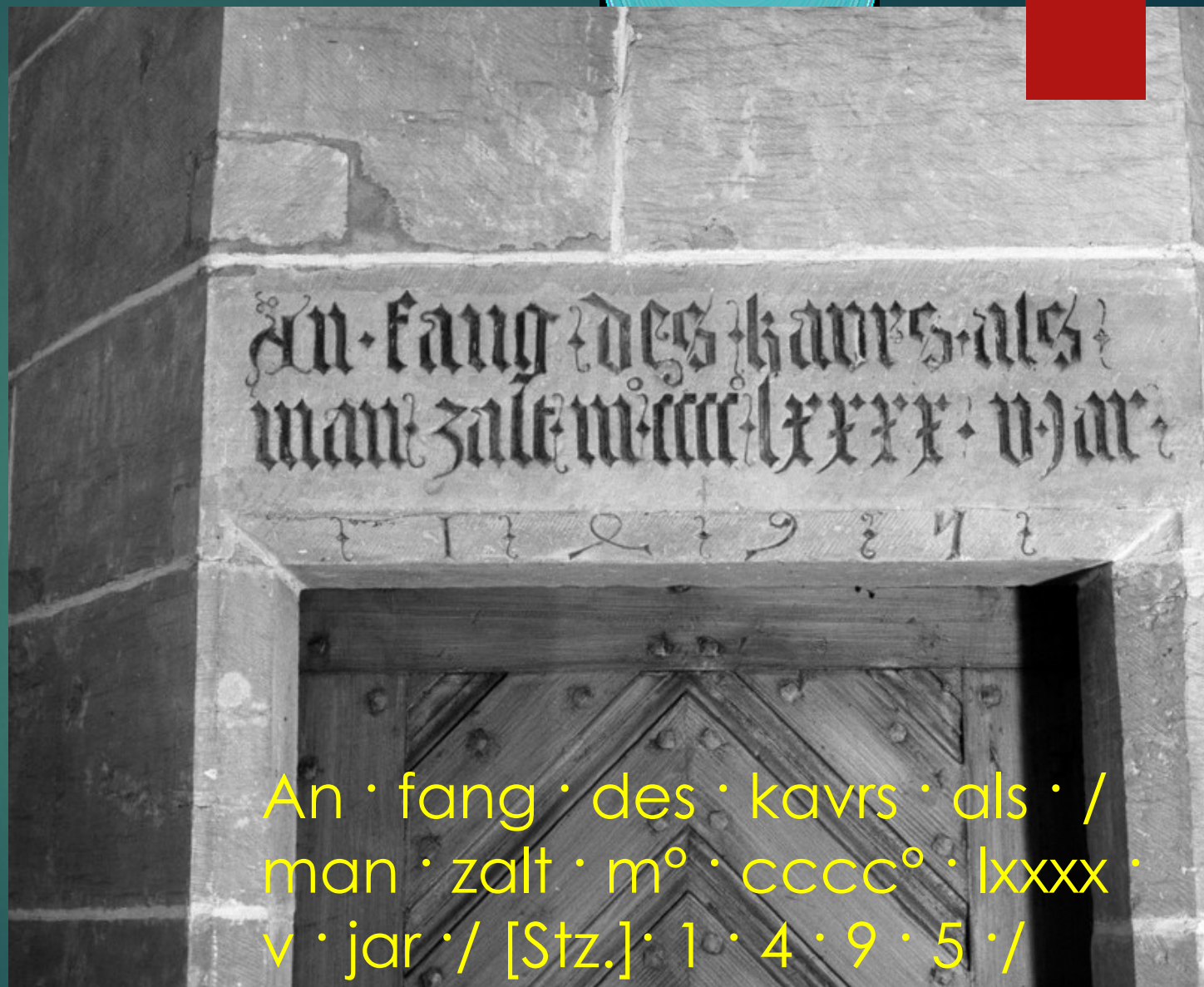
† O G VOTIS POPVL S RESONET
PETO UX TVF OVLAIS †
O DILECTA SOROR NE O
RESONFR E MOR OR †
† UERE DEI MUNUS QUOD NOS
AMBAS CREAT UNUS † ANNU
SI LAGERIS NO TAG HANA
SCULPTURA SORORIS †

(1306) 1. m. Dordrecht. 1:5.

1306

Středověká nápisová písma

- ▶ Gotická písma – vrcholný a pozdní středověk – změny 12. st.
- ▶ Gotická (nápisová) minuskula – dominace v 15. st.
- ▶ Textura
- ▶ Rotunda
- ▶ Gotická bastarda

An · fang · des · kavrs · als · /
man · zalt · m° · cccc° · lxxx ·
v · jar · / [Stz.] · 1 · 4 · 9 · 5 · /

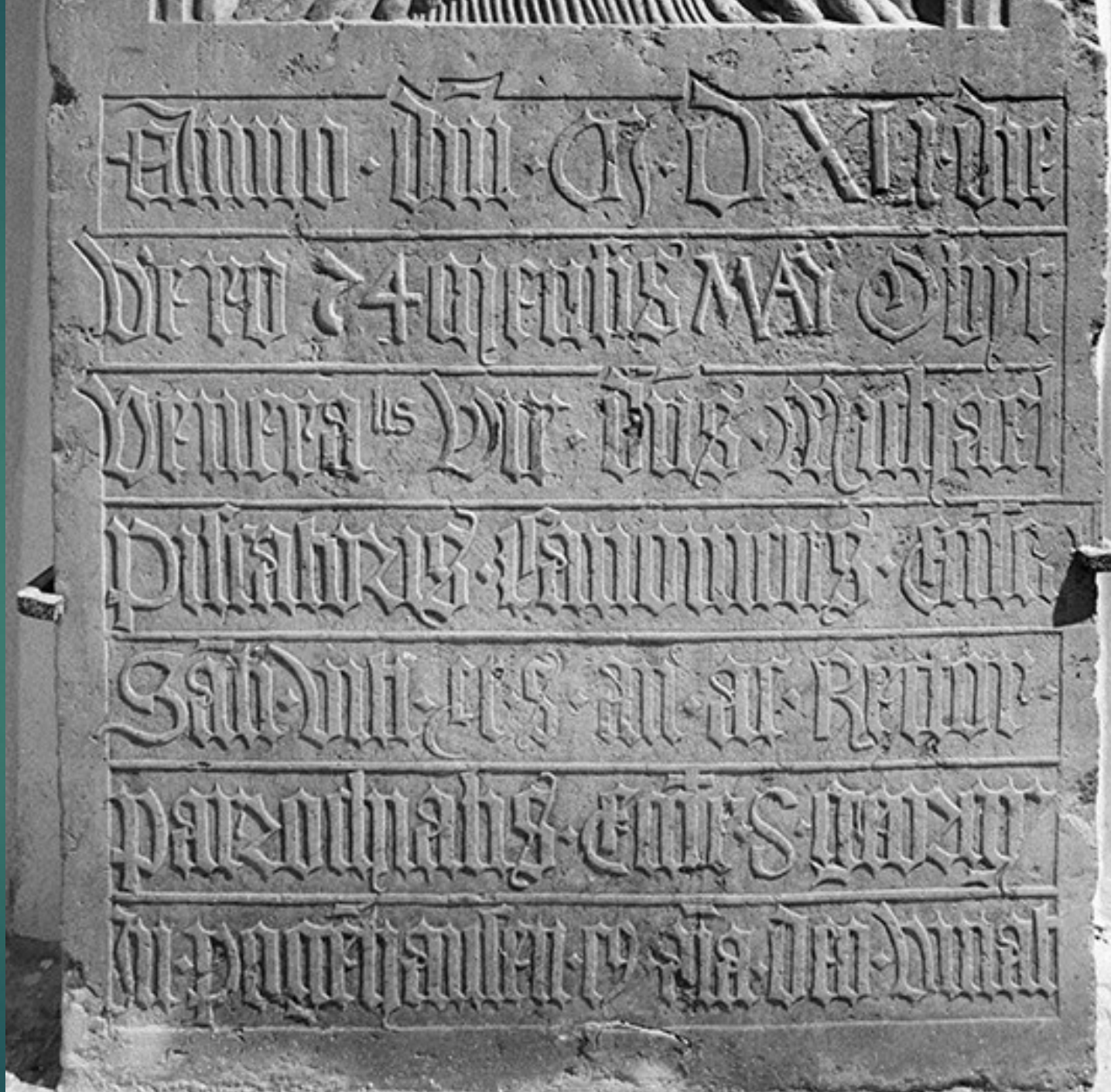
1495-1498

Středověká nápisová písmo

▶ Smíšené formy.

▶ Gotická minuskula s
verzálkami, kapitálky (před
1541)

▶ Přepis: Anno · d(omi)ni · M · D
<XII> · die / vero <24>
mensis <MAY> Obyt /
venera(bi)lis Vir · d(omi)n(u)s ·
Michael / Piscatoris ·
Canonicus · Eccle(s)ia(rum) /
Sa(n)cti · viti <· Et · s(an)cti ·
an(dreae) > ac · Rector · /
parrochialis · Eccl(esi)e ·
S(an)cti · georgy / In ·
poge(n)hausen · c(uius) ·
a(n)i(m)a · deo · viuat

Novověká epigrafická pisma

- ▶ Goticko-humanistická minuskula – natěsnění liter a lámaní je méně výrazné než při rotundě – předalpské území (kon. 14. do 1. třetiny 16. st.).
- ▶ Gothico-antiqua – gotická minuskula pod vlivem tištěné formy humanistické minuskuly (antiqua).
- ▶ Raněhumanistická majuskula / kapitála.
- ▶ Raněnovověká kapitála – oživení starořímské kapitály.

Gothico-antiqua (1513)

Von dem erbern handtwerch
der Klingenschmit vnd von
prueden vnd Steltern aus der
loblichen zech vnd prueder
Schafft der heiligen Junckfrau
sand warbara in das glas
gemacht worden. 1513.

Raněhumanistická kapitála (ca 1500)

IN LAHRNACH DER GNA DEN REICHEN
GEBURTH VNSER SEINIGEN ERLOSER S
VND SELIGMACHER IESV CHRISTI M
DCXXI IST DIESE KIRCHEN DER HOHEN
MAIESTAT GOTTES ZUEHREN MIT DI
SEM NEUEN BAW ERNEBT WORDEN
VESPERA NVNC VENIT NOBISCVM

CHRISTE MANETO

EXTINGVILVCENEC PATIARE

TVTAM

AGH BLEIB BEY VNS HERR IESV CHRIST
DIE WEILE ES ABEND W ORDEN IST
DEIN WORTS VND SACBAMENTEN

LIECHT

VON VNS WOLLET ANNEHMEN NICHT

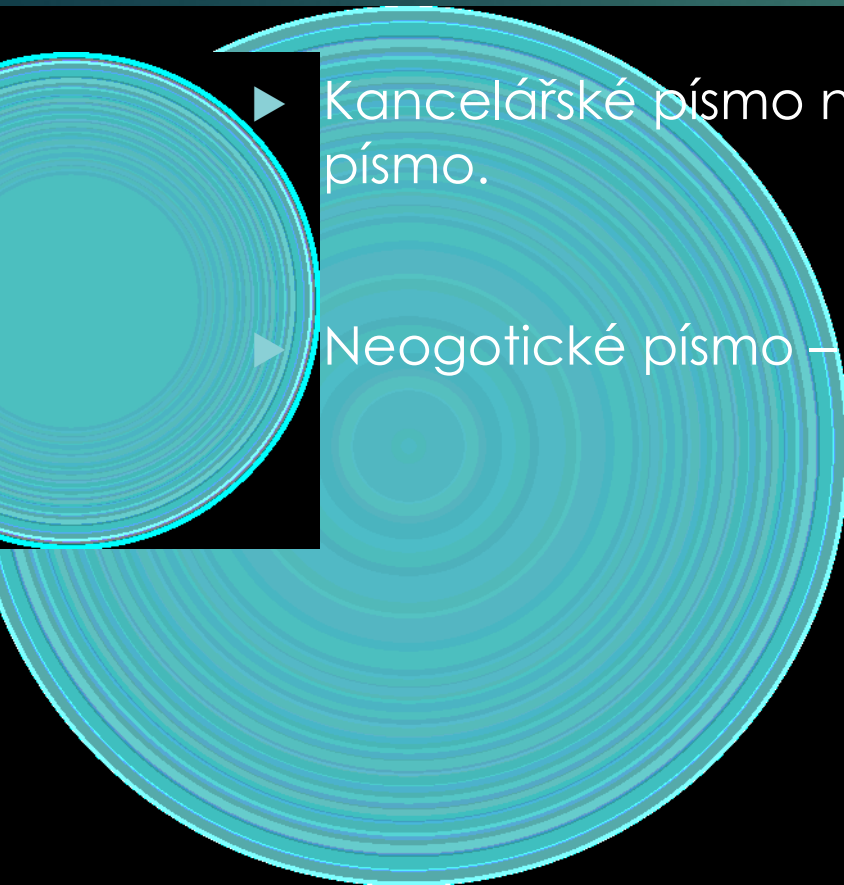
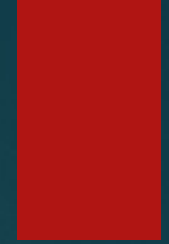
Raněnovověká kapitála (1620)

Postgotická písmo

▶ Fraktura.

▶ Kancelářské písmo nebo kurrent – v omezené míře jako nápisové písmo.

▶ Neogotické písmo – 19. st.

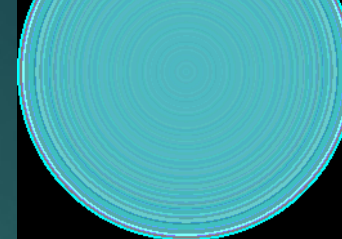
Fraktura
a
kapitála
(1618)

Dan vnser keiner lebt nu selber keiner stirbt
ihni selber, leben wir so leben wir dem hern, sterben
wir so sterben wir dem herrn, darumb wir leben
oder sterben so sindt wir des herrn. RÖM. 14 Cap.
Hans Brunn er
itziger Zeidt der
Stadt brunnstec

Anna heckmann.
ANNO DOMINI
1618.

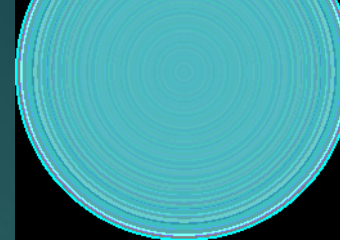
Římské číslice

▶ MDCLXVI

Římské číslice

▶ Římská číslice	I	V	X	L	C	D	M
▶ Hodnota	1	5	10	50	100	500	1000

Římské číslice

▶ I) – 5.000

▶ ((I)) – 10.000

▶ D) – 50.000

▶ ((M)) – 100.000

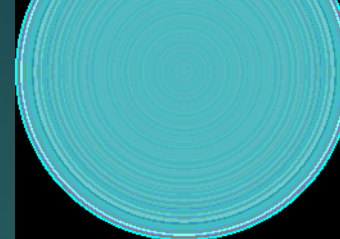
▶ Horizontální tah nad:

▶ V (5.000)

▶ X (10.000)

▶ C (100.000)

▶ M (1.000.000)

Arabské číslice

- ▶ Středověk – Španělsko – 10. st.
- ▶ V říši a střední Evropě od konce 14. st.

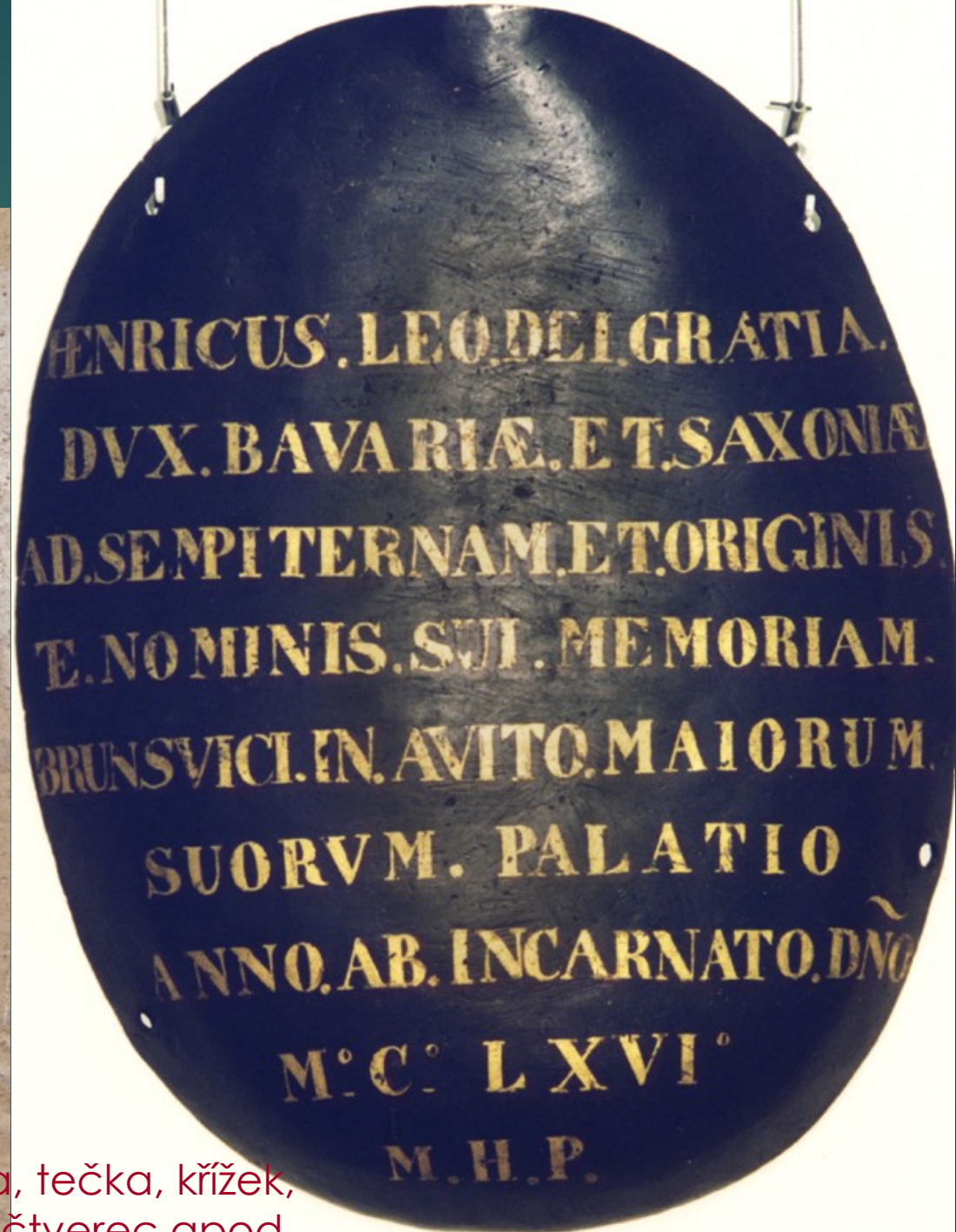

Interpunkce a zkratky

- ▶ Značka zkratky – *titulus* (vodorovný tah).

Dělítko – mezera, tečka, křížek, hvězdička, kosočtverec apod.

Materiály nosičů

▶ Kamenné nosiče:

- ▶ Pískovec
- ▶ Vápenec
- ▶ Mramor
- ▶ Žula

▶ Technika: tesání, rytí,
malování.

Materiály nosičů

▶ Dřevěné, kosterní a slonovinové nosiče:

▶ Dřevo:

- ▶ Trámy.
- ▶ Dřevěný mobiliář.
- ▶ Voskové destičky.

▶ Kostí, rohy, parohy:

- ▶ Slonovina.

Materiály nosičů

- ▶ Omítka a oltářní desky.

◀ Sgrafito – renesanční fasádní technika.

- ▶ Kovové nosiče:

- ▶ Bronz (měď + cín).

- ▶ Mosaz (měď + zinek).

- ▶ Olověné destičky (sepulkrální nápisy).

- ▶ Zlato, stříbro a měď.

- ▶ Technika: gravírování, email (roztavené sklo do kovu), puncování, tepání apod.

Materiály nosičů

- ▶ Keramika a sklo

- ▶ Technika: malování a rytí.

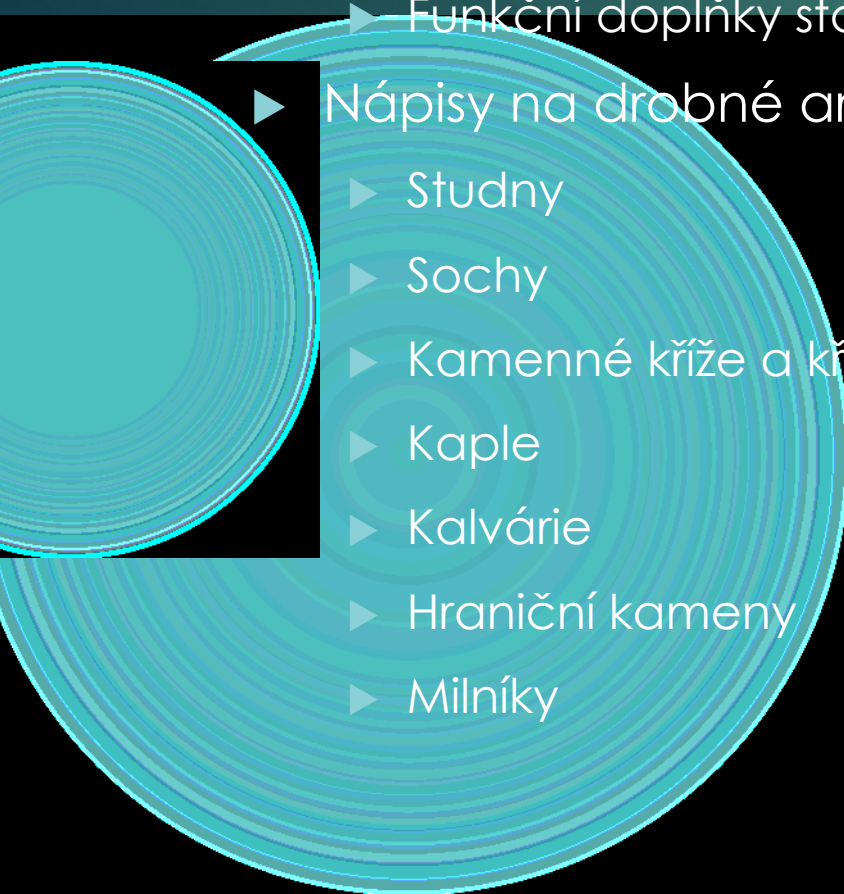
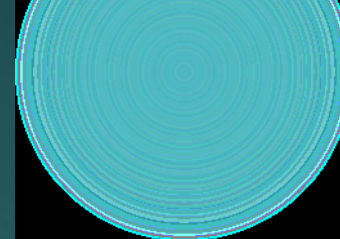
- ▶ Textilní nosiče

- ▶ Technika: vyšívání a tkaní.

Umístění nápisů

- ▶ Na stavbách a konstrukčních částech.
  - ▶ Funkční doplňky stavby: dveře, brány, okna, dlažba ...
- ▶ Nápis na drobné architektuře:
  - ▶ Studny
  - ▶ Sochy
  - ▶ Kamenné kříže a křížové kameny
  - ▶ Kaple
  - ▶ Kalvárie
  - ▶ Hraniční kameny
  - ▶ Milníky

Umístění nápisů

▶ Nápis na movitých památkách

▶ Mobiliář

▶ Sepulkrálie (funerálie)

▶ Předměty „každodenního užitku“ (zbraně, šperky, oblečení, předměty k stolování, knižní vazby ...)

Nápis: AEI/OV

1446 nebo dříve

Obsahová typologie nápisu

- ▶ Nápis s funkcí veřejné informace (zákonodárné tabule).
- ▶ Propagace a reprezentace (posílení a legitimizace politické moci).
- ▶ Didaktický charakter.
- ▶ Memoriální (pamětní) nápisy.
  - ▶ Texty na sepulkrálích (funerálních památkách).
- ▶ Historiografické texty.
- ▶ Spontánní graffiti.
- ▶ Nápis na fundacích (realizace nebo renovace díla).
- ▶ Dedikační nápisy na uměleckých dílech.
- ▶ Vlastnické nápisy.

Kompaktní deska kaple Božího těla, která kdysi stála v Praze na Dobytčím trhu (nynější Karlovo nám.), s citátem usnesení Basilejských kompaktát v češtině.

Vyhnání vídeňských židů (1670) – nápis nad portálem
Leopoldskirche (Vídeň).

DIVO LEOPOLDO
MARCHIONI AVSTRIÆ PATRONO PROVINCIAE
IN PRÆSENTIA
LEOPOLDI ROM IMP. S.A.H.B. RECIS ARCH. AVST.
ET HISPANIA MARGARITÆ AVC CONJVGIS
A WILDERICO S.R. IMP. PRINCIPE EPO ORDINARIO
SYNAGOGÆ PERVERSA A PATRONIS
DANIELE LAZARO SPRINGER CONSVLE SENATVQ: VIENN:
IN ECCLESIAM CONVERSA CONSECRATA DEDICATA EST
POST PLENE AB AVSTRIA INFERIORE ABACTOS HEBRÆOS
IN FESTO MESSIÆ PARENTIS VIRGINIS SINE RVGA
CONCEPTA COGNATO ZACHARIÆ SACRO

Epigrafické bádání

- ▶ Předkritické – sbírání antických nápisů jako kuriozit (do 16. st.).
- ▶ První katalogy nápisů (16.-18. st.).
- ▶ Vědecké soupisy antických nápisů:
  - ▶ CIG – Corpus Inscriptionum Graecarum (1825-1860).
  - ▶ CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum (1863-1936).
  - ▶ Raněkřesťanské nápisy z 1. až 7. st. – samostatné svazky.

Epigrafické bádání

- ▶ **Die Deutschen Inschriften** – německo-rakouský projekt – cílem bylo katalogizovat latinkou psané nápisy v jakémkoliv jazyce (latina, němčina) od 6. st. do raného novověku (pol. 17. st.) – první svazek 1942.

- ▶ V r. 1959 obnovení projektu (Bonn, Mnichov, Heidelberg, Göttingen, Mohuč, Düsseldorf, Berlín, Lipsko, Vídeň). Dnes vydáno více než 100 sv. = 40 tis. nápisů.

The screenshot shows the website interface for 'Deutsche Inschriften Online'. At the top, there is a navigation menu with four main categories: 'PROJEKT' (Projektinformationen), 'THEMEN' (Inschriften im Kontext), 'GEOGRAPHIE' (Inschriften nach Gebieten), and 'SUCHE' (Inschriften finden). Below the menu is a banner image featuring a row of green book spines with titles like 'BRAUNSCHWEIGER INSCHRIFTEN' and 'RHEIN-HUNSÜCHTEN'. To the right of the book spines, the text 'DEUTSCHE INSCHRIFTEN ONLINE' is displayed, followed by 'Projektinformationen'. Below the banner is a dark navigation bar with links: 'Aktuelles', 'Forschungseinrichtungen', 'Publikationen', 'Richtlinien', 'Verlage', and 'EFDZ'. The main content area is divided into two columns. The left column is titled 'PROJEKT BESCHREIBUNG' and contains a link for 'INHALTSÜBERSICHT'. The right column is titled 'FORSCHUNGSEINRICHTUNGEN' and features a map of Germany with a red dot indicating the location of the 'Forschungsstelle Bonn' (Research Station Bonn), with the text 'Erfassung der Inschriften von Nordrhein-Westfalen' (Recording of inscriptions from North Rhine-Westphalia).

Epigrafické bádání

- ▶ Syntézy v západní Evropě: Robert Favreua (franc. epigraf), Rudolf M. Kloos, Walter Koch (oba Mnichov).

České bádání:

- ▶ Praha – Ivan Hlaváček. Jeho žák Jiří Roháček.
- ▶ Brno – Miroslav Flodr (zem. 2015).

Corpus inscriptionum Bohemiae (ed. Jiří Roháček)

- Ústav dějin umění AV - Epigrafické a sepulkrální studia
- každoročně organizuje - Zasedání k problematice sepulkrálních památek
- ročenka - Epigraphica et Sepulcralia

FONTES HISTORIAE ARTIUM III

NÁPISY MĚSTA KUTNÉ HORY

Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec
včetně bývalého cisterciáckého kláštera

CORPUS INSCRIPTIONUM BOHEMIAE I

Jiří Roháček

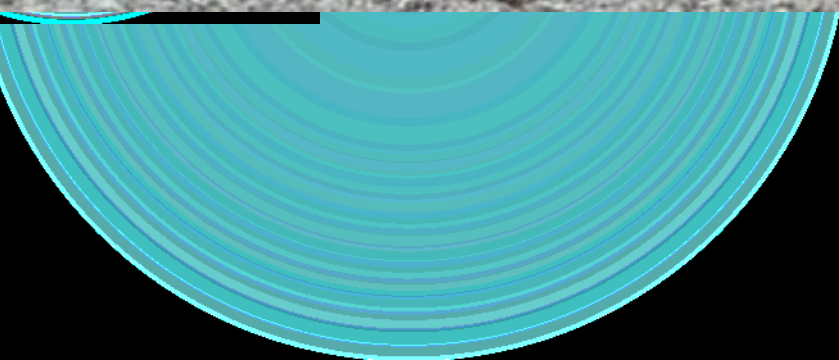
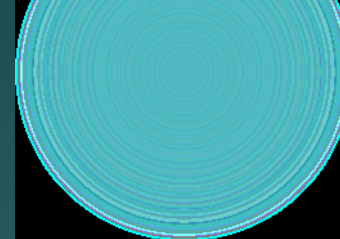
1996

Zásady popisu epigrafické památky – EP (podle M. Flodra)

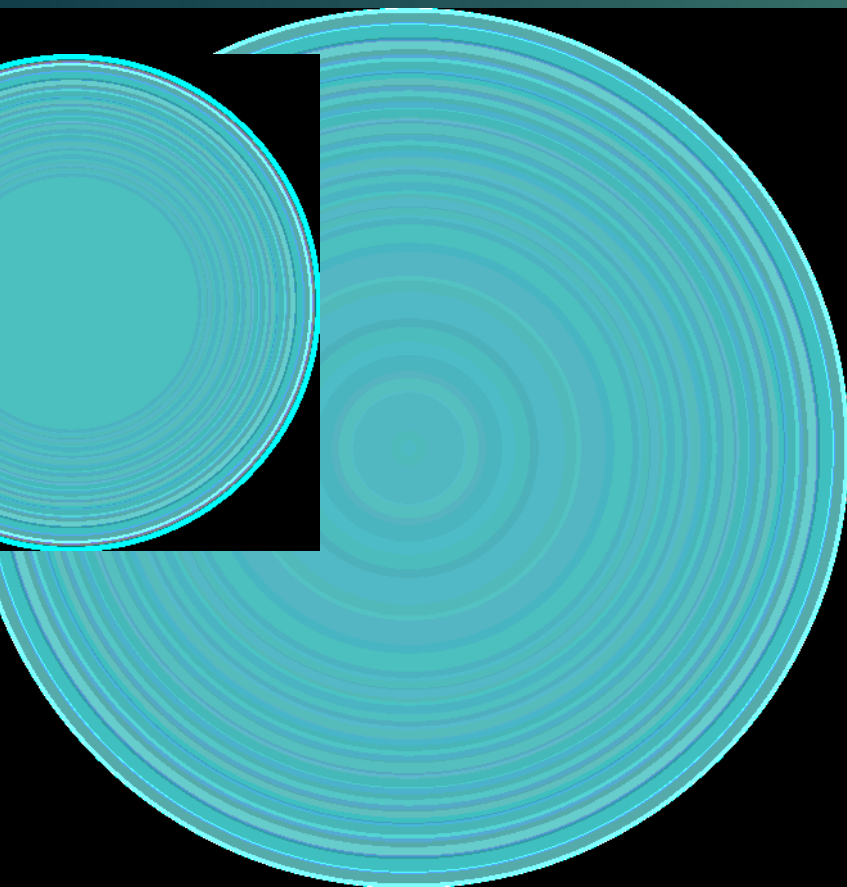
- I. Lokalizace památky
  - a. Označení obce
  - b. Objekt, v němž se EP nachází
- II. Celková charakteristika EP
  - a. Určení nositele nápisu
  - b. Materiál
  - c. Rozměry
  - d. Úprava, zpracování
  - e. Stav dochování
  - f. Stáří, provenience
- III. Záznam nápisu (nejpodstatnější složka)
  - a. Písmo (grafika, technika, velikost)
  - b. Přepis (nic neměnit a nepřidávat)
  - c. Stav textu

Chronogram - příklady

Chronogram - příklady

SVATÝ VÁCLAVE,
VZNEŠENÉ KNÍŽE
I OZDOBO ZEMĚ
ČESKÉ, BRANÍŽ
PRAVOV VÍRV,
IAZÍK, IKORVNŮ
IPRAVA VLASTI!

Doporučená literatura

- ▶ ROHÁČEK, Jiří. Epigrafika v památkové péči. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2007.
- ▶ ŠEDIVÝ, Juraj. Historické nápisy a ich nosiče. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018.